

Szegényes könyvkiadás – történelmi témák

A délvidéki magyar társadalomtudományi kiadványokról

Válságban van a társadalomtudományosságunk, különösen a nemzeti kisebbségi létünkkel foglalkozó kutatás és az ezzel kapcsolatos publikálás. A fiatalabb nemzedékek körében alig találhatók olyan személyek, aki elkötelezték volna magukat a társadalomkutatásra. De hogy is lehetne találni ilyen kutatókat, ha nemigen részesülnek anyagi és egyéb támogatásban?

Könyvkiadásunk egyik általános problémája a társadalmi kutatással foglalkozó alkotók műveinek hiánya. Ha elvértve jelentkezik is ilyen kutatásra hajlamos/alkalmas történész, jogász vagy szociológus, szembesülnie kell azzal is, hogy munkájának eredményeit szinte nincs is hol megjelentetni. Ehhez hozzátartozik még az is, hogy a tudomány területe – a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény szerint – nem tartozik a nemzeti tanácsok illetékességi körébe, vagyis kimaradt a törvényből.

Miért van ez így? Elsősorban talán azért, mert a vajdasági magyar könyvkiadás hosszú évtizedek óta irodalomközpontú, a társadalomtudományok terén pedig elsősorban a történelmi, népismereti, művelődéstörténeti és hagyományápoló szövegek publikálására rendezkedett be. Már csak azért is, mert a könyvkiadást irányítók szinte kivétel nélkül maguk is irodalommal foglalkoztak/foglalkoznak. Meg aztán „abból nem lehet probléma”. Másrészt a hatalomnak nem volt és ma sem érdeke a nemzeti kisebbségi értelmiség nevelése.

A szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság (MTT) kutatásai szerint a Vajdaságban az egyetemi hallgatóknak mindössze 6 százaléka magyar anyanyelvű, míg a főiskolások számát figyelembe véve ez az arány 11 százalék. A hallgatók száma tehát jóval a vajdasági magyaroknak a lakosságban való 14,28 százalékos részvétele alatt van, és mindössze az egyharmaduk tanul anyanyelvén. Félő, hogy nemsokára tudományos kutatók nélkül maradunk.

Szegényes könyvkiadás

Ha fellapozzuk „az 50 éves Forum Könyvkiadó bibliográfiáját”, találhatunk ugyan (de akkor is csak) elvértve – leginkább még a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság fennállása idején készült – társadalompolitikai kiadványt. Lássuk, hogy 2005-től napjainkig milyen társadalomtudománnyal foglalkozó kiadványt jelentett meg a három „legfontosabb” kiadó, a Forum Könyvkiadó Intézet (FKI), a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (VMTT) és a Magyarságkutató Tudományos Társaság.

1. A Forum Könyvkiadó Intézet 2005-ben 25, 2006-ban 26, 2007-ben 20, 2008-ban 25, 2009-ben 25 és 2010-ben 27, vagyis összesen 148 könyvet jelentett meg (<http://www.forumliber.rs/konyvek.html>). Ezek között – a szerzők neve és kiadványok címe alapján ítélve – a következő társadalomtudományi témájú kiadványokat lehet találni:

2005

- 1.) Raffay Endre: Az aracsi templomrom (tanulmány)
- 2.) Agneš Ozer: Život i istorija u Novom Sadu (Élet és történelem, esszék Újvidékről, szerb nyelvű fordítás)

2006

- 1.) Vladimir Popin: 1956 a belgrádi és a vajdasági sajtó tükrében
- 2.) Bajza József: A montenegrói kérdés – Crnogorsko pitanje (kétnyelvű könyv, a múlt század húszas éveiben tevékenykedő történész munkája)
- 3.) Ökrész Károly: Temerin a magyar szabadságharcban (a korabeli emlékiratok, naplók, hírlapcikk tükrében)
- 4.) Major Nándor: Szerbia Milošević után I. (politológia, a miloševići korszak eseményeinek kommentálása)
- 5.) Dobos János: Zenta pecsétje és címere (monográfia)

6.) Varadi–Bordaš–Knežević: Međunarodno privatno pravo (Nemzetközi magánjog – szerb nyelvű egyetemi tankönyv)

2007

1.) Major Nándor: Szerbia Milošević után II. (politológia, a miloševići korszak kommentálásának folytatása)

2.) Bozóki Antal: Európai integrációs lexikon (az Európai Unió történetének feldolgozása)

2008

1.) Ózer Ágnes: Srbi i Srbija u mađarskoj historiografiji u XIX veku (Szerbia és a szerbek a 19. századi magyar történetírásban – szerb nyelvű tanulmány)

2.) Mák Ferenc: A délvidéki magyarság válogatott történelmi és honismereti bibliográfiája

3.) Major Nándor: Szerbia Milošević után (politológia, az utóbbi négy-öt év politikai eseményeinek kommentálása)

4.) Hódi Sándor: A déli végeken (a vajdasági magyarság lélektanának kutatása)

2009

1.) Hódi Sándor: Farkasveremben (tanulmányok a vajdasági magyar populáció asszimilációs problémáiról)

2.) Nebojša Stanojev: Aracs (templomok, temető, monostor)

3.) Sárközi Ferenc: A múltból merítettem I. (feljegyzések Bácsfeketehegy történetéből)

4.) Fischer Jenő: Ólomévek írődeákja (publicisztika, a délszláv háború alatt és utáni történések)

5.) Ifj. Korhecz Tamás: Otthonteremtőben a szülőföldön (politológiai tanulmányok, cikkek)

2010

1.) Sajti A. Enike: Mađari u Vojvodini 1918–1947 (A. Sajti Enikő *Impériumváltások, revízió, kisebbség* című, *Magyarok a Délvidéken 1918–1947* alcímű könyvének szerb fordítása)

2.) Pénovátz Antal: Ó-Moravica, jaj Pacsér (helytörténet)

3.) Széchenyi István Szerbiában – 1830 (naplók, dokumentumok)

4.) Ifj. Korhecz Tamás: Otthonteremtőben a szülőföldön (jogi és politikai esszék, második, bővített kiadás)

Az FKI az utóbbi hat évben tehát (a 148-ból) összesen 23 – szélesebb értelemben vett – társadalomtudományi tartalmú könyvet jelentett meg, vagyis évente átlagban 3,8-at. Ezek közül négy szerb nyelven jelent meg, két kiadvány az aracsi templomromról szól, egy szerzőnek (Korhecz) a könyve pedig két kiadásban jelent meg, de itt van még egy egyetemi tankönyv és egy bibliográfiai is, vagyis valószínűleg csak 13 könyvről beszélhetünk, ami évi 2,1 kiadványt jelent. Ezek túlnyomó többsége is történelmi, vagy helytörténelmi vonatkozású témákkal foglalkozik, néhányat pedig csak a legjobb szándékkal lehet a tudományos munkák közé sorolni. Az időszaki társadalompolitikai, a vajdasági magyarokat is (többé-kevésbé) érintő kérdésekről Major három, Hódi két, Fischer és Korhecz egy-egy, vagyis az utóbbi hat év alatt öt könyvből olvashatunk.

Az FKI-re jellemző az is, hogy „az igazgatóbizottságtól függ, valamely kéziratot bevesz-e a kiadói tervbe és mikor”. Ez azt is jelenti, hogy az időszaki kérdéseket boncolgató kéziratok, ha netán közlésre is kerülnek – tekintettel a pályázatok lefolytatásához és a kéziratok megmunkálásához szükséges időre is –, teljesen elveszíthetik aktualitásukat, mire az olvasó elé kerülnek.

2. Az 1997-ben alakult Vajdasági Magyar Tudományos Társaság 2010-ig 36 könyvet publikált. (A VMTT működését valószínűleg az 1999-ben történt hivatalos bejegyzésétől lehet számon tartani.) Ezek között a 2005–2010-es időszakban tíz társadalomtudományi tárgyú publikációt jelentetett meg (<http://www.vmtt.org.rs/>):

1.) Vagyon-visszaszármaztatás a rendszerváltó országokban (2005)

2.) Dr. Szalma József: A kettős állampolgárságról (2006)

3.) Magyar szaknyelv a Délvidéken (2006)

4.) Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 50. évfordulója (2006)

5.) A délvidéki magyar tudományosság – 2005 (2007)

6.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken – 2006 (2007)

7.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken – 2007 (2008)

8.) Dr. Tóth Lajos: Viharos életpályám szellemi hagyatékaiból, üzeneteiből (2008)

9.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken – 2008 (2009)

10.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken – 2009 (2010)

A tíz publikáció közül öt a délvidéki tudományossággal foglalkozik, illetve a Magyar Tudomány Napja a Délvidéken című tudományos tanácskozás anyagának közreadása. Ezek közül nyolc tudományos tanácskozási anyag, egynek monográfia, egynek pedig inkább önéletrajzi jellege van. Ez azt is jelenti, hogy a VMTT tevékenysége is az utóbbi években szinte csak ennek a tudomány napi tanácskozásnak a megszervezésére és az erről szóló publikáció megjelenítésre korlátozódott. Az utóbbi hat évben a társaság kiadványainak listáján nem található egyetlen olyan tanulmány sem, amely nemzeti közösségünk aktuális helyzetével és problémáival foglalkozna.

3. Az 1991-ben szakmai egyesületként alakult Magyarságkutató Tudományos Társaság kutatásairól eddig 16 kötet jelent meg (<http://www.mtt.org.rs/>). Ezek részleges nemzeti kisebbségügyi témákkal foglalkoznak, elsősorban az anyanyelvű oktatás, a magyar nyelvhasználat, a vajdasági magyarok kétnyelvűsége; az elvándorlás, az ifjúság közérzete és közösségvállalása, a szórvány- és a szociolingvisztikai kutatások területéről, valamint dr. Vajda Gábor 3 kötetesre tervezett nagy kutatómunkájából korai halála miatt csak két könyv jelent meg a délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténetéről.

Az MTT 2005 óta hat kötetet adott ki, és pedig:

1.) Támogatás és hasznosulás (Hatástanulmányok az anyaországi juttatásokról), 2005

2.) Közérzeti barangoló (Műhely és előadás-tanulmányok), 2005

3.) Oktatási oknyomozó (Vajdasági oktatástanulmányok), 2006

4.) Vajda Gábor Remény a megfélemlítettségben – A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1945 – 1972), 2006 (503 oldalas)

5.) Vajda Gábor Az autonómia illúziója - A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1972 – 1989), 2007 (453 oldalas)

6.) Regionális erőnlét (A humán erőforrás befolyása Vajdaságban), 2008

Az MTT publikálása valamilyen oknál fogva 2008 óta szünetel.

4. Problémák vannak a Híd és a Létünk folyóiratok körül is.

A Létünk „társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat”, a Híd pedig „irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat”. A két folyóirat között továbbra sincsen „munkamegosztás”, miszerint a Létünk a vajdasági magyar társadalomtudományok, a Híd pedig az irodalmi és művészeti témák hangadó folyóirata lenne.

A Létünk 2010-ben megjelent három száma (<http://www.forumliber.rs/folyoiratok.html>) például lényegesen több irodalmi, mint – időszerűnek nemigen mondható – társadalmi témával foglalkozik. Az utóbbiak között ezek a magyar vonatkozású írások találhatók:

1. szám:

1.) Binder Richárd: Teljes politikai bizalmatlanság a Rákosi-korszakban

2.) Martonosi Mirella: Kiss Ernő halálra ítéltése

2. szám:

1.) Kozma József emlékei az első világháborúból (I.)

3. szám:

1.) A. Sajti Enikő: Egyházi források a partizán megtorlásokról

2.) Binder Richard: Az egyházak elleni politikai, ideológiai harc Magyarországon 1951/1952-ben

3.) Gruber Enikő: A határon túli magyarokkal kapcsolatos legfontosabb kérdésekről (*Határon túli magyarság a 21. században*)

4.) Kozma József emlékei az első világháborúból (II.)

Szükséges-e ehhez kommentárt fűzni?

5. A vajdasági magyarságot érintő időszerű kérdésekről a legtöbbet az Aracs délvidéki közéleti folyóirat (<http://www.aracs.org.rs/>) publikált. A 2001. augusztus 20-ától folyamatosan évente négy alkalommal megjelenő folyóirat „a nemzeti oldal kemény hangvételű kiadványa lett”. Itt kell megemlíteni, hogy a folyóirat alapítója, az Aracs Társadalmi Szervezet 2002-ben indította el az Aracs Könyvek sorozatát és az eddigi 8 kötetéből kettő aktuális társadalmi-közéleti témákkal foglalkozik. 2004-ben a folyóiratban megjelent írásokból Határok szabdalta közérzet címmel egy antológia készült el Gubás Ágota szerkesztésében, 2006-ban pedig Gubás Jenő Magyarságtudat-hasadás címmel gyűjtötte egybe az utóbbi években megjelent publicisztikáját, amelynek középpontjában a kisebbségi sorskérdések állnak.

Ezt az Aracs a budapesti Püski Könyvkiadóval közösen jelentette meg.

Miután az Aracs Társadalmi Szervezet elnöke és alelnöke, Gubás Jenő és Gubás Ágota, 2011. januárjában lemondott, tiltakozásul amiatt, hogy „szervezetük működését anyagilag akarják megakadályozni”, a folyóirat – „amely minden politikai nyomásgyakorlástól mentesen mindig igyekezett kideríteni az igazságot” – további megjelenése is kérdésessé vál(ha)t.

Szegényes, elégtelen és nem megfelelő a vajdasági magyar vonatkozású, nemzeti kisebbségi létünkkel, közösségünk problémáival foglalkozó társadalomtudományi témájú könyv- és folyóiratkiadás. Huzamosabb ideje már a Létünk folyóirat szerkesztéspolitikája sem felel meg az igényeknek, elvárásoknak.

Ez a kutatási és publikálási terület csaknem teljesen el van hanyagolva. Ha ilyen publikációk elvértve

meg is jelennek, azokban a történelmi vonatkozású és nem az időszerű írások dominálnak. Ilyen témákkal foglalkozó tudományos tanácskozások alig vannak, a társadalmi-politikai irányultságú kutatók száma is szinte elenyésző és fogyóban van, utánpótlás pedig alig akad.

Az intézményes könyvkiadásra és ennek irányítóira továbbra is a bürokratikus viszonyulás, az elképzelés nélküli szerkesztéspolitika, a pénztelenség, a kezdeményezés, a tervezés és kockázatvállalás hiánya a legfőbb jellemző. Ezért nem kell csodálkozni, hogy hiányzik a közösségünk társadalmi, gazdasági, demográfiai, oktatási, kulturális folyamataira való rálátás, ami nélkül irányításuk, befolyásolásuk sem lehetséges. Ezen mindenképpen és rövid időn belül változtatni kell.

